

ORHAN PAMUK'UN *KIRMIZI SAÇLI KADIN* ADLI ESERİNİN METİNLERARASILIK AÇISINDAN İNCELENMESİ

Deniz HACİHALİLOĞLU*

Geliş Tarihi: 20.08.2020

Kabul Tarihi: 26.08.2020

Atıf Bilgisi: Hars Akademi
Uluslararası Hakemli Kültür-
Sanat-Mimarlık Dergisi

Sayı: 6

Sayfa: 304-317

Yıl: 2020

Dönem: Aralık

Özet

Postmodern tekniklerden biri olan metinlerarasılık, bir metnin kendinden önce yazılmış olan metinlerle ilişkisini inceler. Önce Baktin tarafından "söyleşimcilik" kavramıyla ortaya atılan bu teknik, daha sonra Kristeva ile "metinlerarasılık" olarak tanımlanmıştır. Postmodern anlatıdaki "çokseslilik" ilkesiyle koşut olan bu teknikte, metinlerin özgünlüğü tartışılır; yazarın bilerek veya bilmeyerek mutlaka diğer metinlerden etkilenebileceği üzerinde durulur. Orhan Pamuk'un *Kırmızı Saçlı Kadın* adlı eserinde, efsanelerin, destanların, trajedilerin hayatımıza etkileri üzerinde durulmuş, bu bağlamda Firdevsi'nin *Şehname* adlı eseri ile Sophokles'in *Kral Oidipus* adlı eseri, kitapta sıkça adı geçen eserler durumuna gelmiştir. Bu çalışmada *Kırmızı Saçlı Kadın* adlı eser, eserde adı geçen diğer metinlerden hareketle, metinlerarasılık açısından incelenmiştir. Eserde alıntı-gönderge öğeleri ile oluşturulan ilişkiler göz önüne alındığında, adı geçen metinlerin (*Şehname* ve *Kral Oidipus*), *Kırmızı Saçlı Kadın*'da anlatılan olaylarla benzerlik gösterdiği, bundan hareketle de eserin; tarihin ve efsanelerin ortak bilinçaltına yaptığı etkileri gözler önüne serdiği söylenebilir.

Anahtar Kelimeler: Postmodernizm, Metinlerarasılık, Kral Oidipus, Şehname, Kırmızı Saçlı Kadın.

* Dr., Bartın Üniversitesi, Lisansüstü Eğitim Enstitüsü, Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı
Bartın, denizensoy_29@hotmail.com / ORCID: 0000-0002-9664-1237.

THE EXAMINATION OF ORHAN PAMUK'S WORK WHICH IS *KIRMIZI SAÇLI KADIN* IN TERMS OF INTERTEXTUALITY

Deniz HACİHALİOĞLU*

First Received: 20.08.2020

Accepted: 26.08.2020

Citation: Hars Akademi
International Refereed Journal of
Culture-Art-Architecture

Issue: 6

Pages: 304-317

Year: 2020

Session: December

Abstract

The intertextuality which is the technic of postmodernism, analyse the relationships between two or more texts have been printed before. Before, this technic has been called "dialogisme" by Bakhtin, then Kristeva called it as "intertextuality". In this technic which is coherent with the "polyphonic narration" about postmodernism, it is argued that texts are original or not and intertextuality maintains that authors are cognitively or incognitively influenced each other. In Orhan Pamuk's work, the book that is called *Kırmızı Saçlı Kadın*, it is emphasized on legends, sagas, tragedies and their effects on our lives, and in this context, the book that is called *Şehname* written by Firdevsi and *Kral Oidipus* written by Sophokles have been made frequently mentioned works in the book. In this study, *Kırmızı Saçlı Kadın* has been carefully examined from the aspect of intertextuality, structure and through the other two works mentioned in the book. Considering the relationships between texts (*Şehname* and *Kral Oidipus*) using citation-reference it is said that this work emphasizes the implication of history and legends in the common unconscious of humanity.

Key Words: Postmodernism, Intertextuality, *Kral Oidipus*, *Şehname*, *Kırmızı Saçlı Kadın*.

* Dr., University, Graduate Education Institute, Department of Turkish Language and Literature, Bartın, denizensoy_29@hotmail.com / ORCID: 0000-0002-9664-1237.

Giriş

"Metinlerarasının yaratılmasıyla yazardan bölünmüş, parçalanmış bir özne anlayışına, bir kaynak ya da etki anlayışından söylemde ayrışık unsurların genel ve belirsiz bir oluş içerisinde olduğu anlayışına, gelişimin sürdüğü anlayışından metnin başka metinlere ait parçaların bir değiş tokuş yeri olduğu, başka metinlere ait gösterge dizgelerinin yeniden dağıtıldığı, ayrışıklık özelliğiyle belirlenen bir metin anlayışına geçilir" (Aktulum 2000: 94). Postmodern akımın sıkça başvurulan tekniklerinden olan "metinlerarasılık" kavramı, bir metnin, daha önce yazılmış metinlerle ilişkisini inceleyen ve her metnin kendinden önce yazılmış diğer metinlerle bağlantılı olabileceği üzerinde duran bir tekniktir. "Hiçbir şeyin sağlam bir anlam temeli üzerine oturmadığı bu kaygan/geçişimli oyun ortamında yazar da, anlatıcısı da, anlatı kişisi de aynı özelliği taşırlar; her türlü değişimin/dönüşümün/takasın olası olduğu bir ortamın varlıklarıdır onlar. Geçmişin güvenilir/sağlam/ağırbaşlı yazarı, yerini ağırlık/bilgelik sergilemekten hoşlanmayan, yaşamın anlamı konusunda kuşku dolu olan ve okurunu yönlendirmeyi aklından bile geçirmeyen oyunbaz bir kurgu sanatçısına bırakır" (Ecevit 2002: 76). Postmodern akımda yer alan "çoğulculuk" ilkesinin sınırları içine girebilecek bu yöntemde, yazarlar bilerek ya da bilmeyerek diğer metinlerden etkilenir ve bunları metinlerinde bir şekilde kullanırlar. "Bu bağlamda, çoksesliliği öne çıkaran Postmodernist okuma, herkesin kabul ettiği genel-geçer kuralları sorgulamakta; yazılanı, bilineni, okunanı yeni bir okumayla, 'bütün' değil parça, birliktelikler değil farklılıkların öne çıkarılmasıyla yeniden yorumlamaktadır" (Uçan 2009: 1894). "Önceleri metinler, çoğunlukla tarihe, yazara, yazarın psikolojisine, ereklerine göre ele alınıyordu. Ancak sonradan söylemlerin iç içe geçtikleri, yapıtların üst üste gelerek birbirleriyle karıştıkları, her yazınsal metnin aslında 'çoksesli' özellikte olduğu, metnin ve anlamın büyük ölçüde önceki metinlerden gelen kesitlerin iç içe geçmelerine bağlı olarak üretildiği savı ileri sürülerek yeni bir metin tanımı ve anlayışı ortaya konur" (Aktulum 2000: 8).

Metinlerarasılıkta, metni bir bütün olarak kendi içinde tamamlanmış bir yapı olarak değil de farklı metinlere göndergeler yapan bir mozaik olarak görmek gerekir. Bu kavram ilk olarak Rus kuramcı Mihail Baktin tarafından "söyleşimcilik" adı altında ortaya konulmuştur. Buna göre bir sözcü göstereni aynı olmasına rağmen, gösterilen açısından kişiden kişiye değişiklik gösterebilir. Sözcenin, bir metinden diğer metne geçmesi de iki metin arasında bir bağlantı kurar. Baktin bu bağlantıya "söyleşim" der. Söyleşimcilik kavramının bir uzantısı sayılabilecek olan "metinlerarasılık" sözcüğü ise, Baktin'nin

öğrencisi olan Kristeva tarafından ortaya konur. "*Julia Kristeva, postmodern eleştiri alanında, bir metnin başka metinlerle, başka söylemlerle kurduğu ilişkileri ve söylemin sürekli olarak başka söylemlere açık olduğu, her söylemin aynı zamanda başka söylemlere yer vererek bir çokseslilik özelliğiyle belirlediği olgusunu göstermek için 'metinlerarası' kavramını ortaya atar*" (Aktulum 2000: 11).

Kırmızı Saçlı Kadın Üzerine Bazı Dikkatler

Üç kısımdan oluşan eserin birinci bölümünde, eserin başkişilerinden Cem Çelik; babasının, annesi ile kendisini terk etmesi sonucunda çalışmak zorunda kalmasını, bir süre bir kitapçıda tezgâhtarlık yaptıktan sonra eniştesinin Gebze'deki müstemilatında kira vermeden oturacakları bir dönem orada kuyu kazma işiyle uğraşan Mahmut Usta ile tanışmasını, bu işte daha fazla para olduğu için de o yaz üniversiteye hazırlık kursunun parasını biriktirebilmek için bu işte çalışmaya karar vermesini ve kuyu kazma sürecinde yaşadıklarını anlatır.

Romanda, Öngören'de Hayri Bey'in yaptıracığı bir fabrikanın arazisinde çalışmaya başlayan anlatıcı, burada Mahmut Usta ile kuyu kazma işinden sonra yaptıkları sohbetleri, bu sohbetlerde babasının yokluğunu zaman zaman Mahmut Usta'nın doldurduğunu hissettiğini, bu kasabaya gelen "İbretlik Efsaneler Tiyatrosu" adında bir tiyatro kumpanyasında görev alan ve sonradan âşık olduğu Kırmızı Saçlı Kadın'ı, onun kasabayı terk ettiği son akşam başkasıyla evli olan bu kadınla geçirdiği bir gecelik macerasını anlatır. Haftalarca kazılan kuyudan su çıkmaması dolayısıyla işveren Hayri Bey'in buradan ümidini kesmesi ile yevmiyeleri vermemesi sonucu Cem de bu işten sıkılır; ancak ustası inatla hislerine güvendiğini ve kazdıkları bu yerden kesinlikle su çıkacağını söyleyerek çırağının (Cem'in) kendisine inanmaya ve yardım etmeye devam etmesini ister. Paranın da kesilmesiyle bu işten iyice sıkılan Cem, ustasına paydos edip işi bırakmayı teklif eder ancak ustası su çıkmadan paydos etmekten söz bile açılmaması gerektiğini söyleyerek onu çalışmaya teşvik eder. Eserin birinci bölümü Cem'in yanlışlıkla ustası kuyudayken kovayı kuyuya düşürmesi ve aşağıdan ses gelmeyince panikleyip kasabayı terk etmesi ile biter.

İkinci bölümde anlatıcı içindeki suçluluk duygusunu ve daha sonra gelişen hayatını anlatır. Cem 1987 yılında İstanbul Teknik Üniversitesi Jeoloji Mühendisliği bölümünü derece ile kazanır ve bundan sonra başarılı bir iş ve sorunsuz bir evlilik hayatı olur. İş hayatındaki başarısı ona kendisine ait bir şirket kurma fikrini verir. Eşi ile birlikte kurdukları şirkete, sürekli araştırdıkları *Şehname* efsanesinden bir karakter olan "Sührab" adını verirler.

Bu arada çocukları olmaz ve sadece işleriyle ilgilenirler. Eserin bu bölümü ilk bölümdeki düğümlerin çözüldüğü, soru işaretlerinin cevaplandırıldığı bölümdür. Bu bölümde iş hayatı sayesinde tanınır olan anlatıcı, Öngören'de de boş arazilerin olduğunu öğrenir ve buraya yine yolu düşer. Bu sayede Mahmut Usta'nın yıllar önce onu kuyuda bırakıp kaçtıktan sonra ölmediğini, Kırmızı Saçlı Kadın tarafından kurtarıldığını ancak sakat kaldığını, ustanın kazma işine devam ederek burada sonunda suyu bulduğunu, bu yüzden Öngörenlilerce neredeyse ilahi bir kişilik sayılabilecek kadar saygın bir kişi olarak tanındığını ve Kırmızı Saçlı Kadın'ın bir zamanlar babasının aşk yaşadığı kadın olduğunu, en önemlisi de onunla geçirdiği bir gecelik ilişkisinden sonra ondan bir oğlu olduğunu öğrenir. Kırmızı Saçlı Kadın oğlunun iyi bir hayatının olması için yıllar sonra Cem Çelik'e babalık davası açar ve davayı kazanır. Bu arada Öngören'de bir konuşma yapacak olan Cem Çelik oğlunun arkadaşı olduğunu düşündüğü Serhat Bey'in yol göstericiliğinde yıllar önce çıraklık yaptığı kuyuyu görmek ister. Kuyunun yanında geldiklerinde bu kişinin gerçek oğlu Enver olduğunu öğrenir ve panikleyerek buraya gelirken yanına aldığı tabancasını çıkarır. İkinci bölüm baba ile oğlun kuyunun başında alt alta üst üste boğuşmasıyla biter.

Üçüncü kısımda anlatıcı değişir; olaylar Kırmızı Saçlı Kadın'ın ağzından anlatılır. Bu bölümde Cem Çelik'in kuyunun başındaki boğuşmada öldüğü ve oğlu Enver'in hapiste olduğu anlatılır. Eserin başından beri yaşananlar bir de Kırmızı Saçlı Kadın'ın gözünden tekrar özet şeklinde anlatılır. Eserin sonunda okurun öğrendiği yeni bir anlatıcı ortaya çıkar. Bu eser başında anlatıldığı gibi Cem Çelik tarafından kaleme alınan ve onun hayatını anlatan bir eser değil, oğlu Enver tarafından, onun babasının yerine geçerek, babasının gözünden anlatmaya çalıştığı bir öyküdür. Buradaki amaçlarını da Kırmızı Saçlı Kadın şöyle açıklar: "[...] Enver'den babasını kazayla öldürmesinin hikâyesini yazmasını istedim. Hâkimin kitabı okuyunca onu meşru müdafaaadan beraat ettireceğini söyledim. Ama hikâyeye en başından, babasının kuyu kazmaya gitmesinden başlamalıydı. Demek ki ben her şeyi öğrenip ona anlatmalıydım. Bu da elinizdeki kitabı, Silivri'deki ağır ceza hâkimine yazılmış bir savunma şekline sokuyor. Yalnız bundan sonraki sayfalar değil, bütün bu kitap bir cinayet soruşturması gibi hukuki ayrıntı ve kanıtlara dikkat edilerek okunmalı. Sophokles'in Oidipus'u gibi" (Pamuk 2016: 188).

Metinlerarasılık Açısından Kırmızı Saçlı Kadın

“Metinlerarası çözümleme yönteminin arka planında yatan iki önemli akım Postmodernizm ve Yapısökümcülük'tür. Yirminci yüzyılın her türlü sanat ve kültür alanında belirleyici olan, toplumsal eğilimi, demokratikleşmeyi, diğer bir deyişle çoğulculuğu

amaçlayan Postmodern akım, çok farklı alanlara kendi çeşitlilikleriyle hep birlikte, yan yana var olma hakkı tanımaktadır" (Gündoğdu 2012: 1894). *Kırmızı Saçlı Kadın* eserinde de efsane, tragedya, resim gibi göndergeler yoluyla, diğer metinler arasında bağlantılar kurulmuş ve aslında yaşanan hayatın, ya da yazılan metinlerin, çok da birbirinden farklı olmadığı imlenmiştir. "Derrida, her insanın dili kullanırken bir metin (tekst) yazdığından söz etmektedir ve herhangi bir metin yazılırken, mutlak olarak, şu ya da bu ölçüde daha önce yazılmış metinlerden alıntılar yapılmaktadır. Bu anlamda, herhangi bir kültürün düşünce süreci kuşaktan kuşağa geçen bir metinler serisinden başka bir şey değildir. Herhangi bir metnin yazılması başka metinlerden yapılan alıntı ve göndermeler nedeniyle bir deconstruction'dur. Ama aynı zamanda metnin oluşumu ile bir construction yapılmaktadır" (Şeylan 2002: 209).

Kırmızı Saçlı Kadın adlı eserde tarihin ve efsanelerin bilinçaltımıza işlediği ve bunun da yaşadığımız hayatı şekillendirebileceği üzerinde durulur. Babasız büyüyen bir gencin, babasının yerine koyduğu ustasına ya da onun bilinçaltındaki "otoriteye", farkında olmadan karşı çıkışı ve onu yok etmek istemesi; aynı fikir etrafında oluşturulmuş olan, biri Doğu kültürüne diğeri Batı kültürüne ait iki büyük eserin, metinlerarası düzlemde bir araya getirilmesi ile öyküleştirebilir. Suçluluk duygusu, bu duyguyu başka yaşantılarla olumlama çabası, otoriteye başkaldırı ancak aynı zamanda ona özlem, geçmişi merak gibi ana düşünceler etrafında oluşturulmuş olan eserde; bu düşünceler *Şehname* ve *Kral Oidipus* eserlerinin konularına koşut olarak tarihin ve efsanelerin insanların ortak bilinçaltında yer etmelerini, bunun da yaşananlara etkileri üzerine kurulmuştur. "Postmodern düşünörlere göre, herhangi bir toplumsal olguyu açıklamak (belirlemek) iddiasından olan kuram, aslında daha önce inşa edilmiş metinlere yönelik bir yapıştırma ve montajdan başka bir şey olmayacaktır" (Şeylan 2002: 228).

Kırmızı Saçlı Kadın'da sıkça başvuru edilen eserlerden biri olan *Kral Oidipus*, Sophokles'in tragedya geleneği ile yazdığı bir metindir. Eserin önsözünde çevirmen Veysel Atayman bu "efsane(nin) kökeni(nin) ve yaşı(nın) belirsiz" olduğunu söyler ve "bilinen en eski kaynağı(nın) İÖ 7. yüzyılda yazılmış olan *Odyseia*'nın 11. bölümü (olan) 'Nekyia' olduğunu belirtir (Sophokles 2005: 7). *Kırmızı Saçlı Kadın*'da eserin başkışisi olan Cem Çelik'in hayatı neredeyse tamamen Oidipus'un hayatıyla özdeş bir şekilde anlatılmıştır denilebilir. Hikâyelerdeki benzerlik, bizzat eserin başkışisi tarafından sürekli *Kral Oidipus* eserinin altı çizilerek eserin başından sonuna kadar imlenir. "Sophokles'in dramında Oidipus'un kaderinin son bölümü seyirciye gösterilir. Öteki önemli öyküler daha

tragedyanın başında geride kalmış, bu kaderi hazırlayıp sahnedeki çekilmiş gibidirler. Oyun içinde yeri geldikçe, bu sonu hazırlamış olan geçmiş yaşantılar adeta gün ışığına çıkar. Tragedyanın bu özelliğini tanımlamak amacıyla 'analitik tiyatro'dan söz etmek doğru olacaktır" (Sophokles 2005: 8). Eserde de aslında olaylar olup bitmiştir ve ilk bölümlerde yansıtıldığı gibi anlatıcı Cem değildir. Öykünün başından beri anlatıcısının Enver olduğunu, okur metnin sonunda anlar. İlk bölümlerinde bir "anı" izlenimi veren eserin, sonunda okuru "anlatıcısı" açısından şaşırtması postmodern tekniğin sıkça başvurduğu tekniklerdendir. Eserde *Oidipus* 'tan şu şekilde bahsedilir:

"Mahmut Usta hikâyeleriyle beni nasıl terbiye etmek istiyorsa, ben de hikâyemle onu rahatsız etmeliydim! Aklımda körlük, tiyatro gibi şeyler de vardı. Ve ona Yunan kralı Oidipus'un hikâyesini anlatmaya başladım... Oidipus, Yunanistan'daki Thebai şehrinin kralı Laios'un oğlu ve ülkesinin şehzadesiydi. Daha anasının karnundayken bile önemli biri olduğu için müneccime onun geleceğini sormuşlar ve acı bir kehânetle karşılaşmışlardı... Bu cümleden sonra biraz susmuş, Mahmut Usta gibi televizyon ekranındaki belirsiz gölgelere bakmıştım.

Korkunç kehânete göre şehzade Oidipus, ilerde babasını öldürecek ve öz anası ile evlenip, babasının tahtına oturacaktı. Kehânetten korkan baba Laios doğar doğmaz oğlunu kaçirtmış, ölsün diye ormana terk edilmesini emretmişti" (Pamuk 2016: 37-38-39).

Anlatıcı bundan sonra Oidipus'un ölmediğini, müneccimden kendisi ile ilgili kehâneti öğrenip bu kaderden kaçmak için yola koyulduğunu ama bir şekilde kaçmak istediği kaderinin onu yine kendi ülkesine getirdiğini ve kehânetlerin de gerçekleştiğini anlatır. Sophokles'in eserinde ise olaylar kısaca şu şekilde anlatılır:

OİDİPUS:

"Ne olacaksa olsun!

Ben kendi soyumu öğrenmek istiyorum.

Her ne kadar önemsiz olsa da...

Belki de o –bir kadın guruyla-

Benim asil olmayan soyumdan utanıyordur.

Ama ben kendimi Talih'in çocuğu sayıyorum" (Sophokles 2014: 90).

Bu kendini bilme isteğinden sonra Oidipus kaçınılmaz kaderine yenik düşer ve şunları söyler:

OİDİPUS:

“Yazık çok yazık!

Her şey gerçekleşiyor.

Ey ışık seni son kez göreyim

Öyle bir lanetmiş ki bu,

Doğmamam gerekirken doğdum,

Evlennemem gereken insanla evlendim

Öldürmemem gereken insanı öldürdüm” (Sophokles 2014: 98).

[...]

OİDİPUS

“Ah, ah! Ne talihsizmişim ben!

Nereye gidebilir böyle bir kadersiz?

Nereye uçtu gitti haykırışlarım?

Nerede kısırdı kader beni?” (Sophokles 2014: 103).

Eserde anlatıcı başka bir eserin öyküsünden bahsederek doğrudan ona göndermede bulunmuştur. *Oidipus* eserinin konusu ise tesadüfen seçilmiş ve anlatıcı tarafından ustasına tesadüfen anlatılmış bir öykü değil; bilinçli bir seçimin sonucudur. Zira anlatıcı açısından da çeşitlilik gösteren *Kırmızı Saçlı Kadın*'da, kahramanların yaşadıkları ile benzerlik gösteren bu öykü; baba-oğul ilişkisinin, âdeta insanlık genetiğine işlenmişçesine, zamanın dehlizlerinden geçerken pek de değişmediğini gösterir niteliktedir. Eser; insanlığın bilinçaltının, tarihsel süreçlerden geçerken, nesilden nesile aktarıldığının; tragedyaaların, efsanelerin gerçek hayatın abartılı türevleri olduğunun ve kurgu dünyası açısından da metinlerin birbirleri ile olan ilişkisini gözler önüne serer.

"Nostalji (de), postmodern metinlerin vazgeçilmez unsurlarından biridir ve nostaljinin gerçekleştirilme düzlemi, söz konusu metinlerde montajdır. Burada yazarın kendine göre birtakım amaç ya da beklentileri olmakla birlikte bu amaçlardan biri de tarihin hiçbir zaman peşimizi bırakmıyor oluşudur" (Emre 2006: 154). Veysel Atayman'ın eserin önsözünde

belirttiği bu durum *Kırmızı Saçlı Kadın* eserinde de aynı şekilde bulunur. Bu eserde başta anlatıcı ile ilgili yaratılan izlenimin bir “oyun” olduğu eserin sonunda anlaşılır. Okur aslında hikâyeyi, ustasını kuyuda bırakıp kaçan bir gencin ağzından dinlemez; bu gencin oğlu olan ve babasını yanlışlıkla öldüren Enver karakteri, kendisini Cem’in yerine koyarak tüm eseri onun gözünden ve sesinden aktarır. Yani tıpkı *Kral Oidipus*'ta olduğu gibi bütün olaylar bitmiş ve son bulmuştur. Bu olaylar sonradan babasının yerine geçip onun gibi anlatmaya çalışan, belki de kaderinden kaçmak için çabalayan ama o kadere yenik düşen Enver'in ağzından anlatılır. Burada yine *Oidipus*'da yer alan "oğlun babanın yerine geçme" isteği ile karşılaşırız. Ancak bu, babasını bilerek öldürüp yerine geçme isteği değildir. Yine diğer hikâyelerde olduğu gibi Enver yanlışlıkla, kaderinden kaçamadığı için bu işi yapmıştır. Oidipus da evlendiği kişinin annesi olduğunu bilmeden onunla evlenir. Ya da Rüstem öldürdüğü kişinin oğlu olduğunu bilmeden onu öldürür. İki farklı kültürün baba ile oğul arasındaki psikolojik üstünlük savaşını, farkındalık durumunu ortadan kaldırarak olumlamaya çalışan bu tragedya ve efsane, insanlığın ortak bilinçaltını yansıtmaları bakımından önemlidir. "*Sophokles'te kahramanın kendisi adeta zorla çekip getirir olayları geçmişin içinden. Neredeyse unutulmuş olayların üzerindeki örtünün kaldırılması oyunun enerjisini sağlayan eylemi oluşturur*" (Sophokles 2014: 8). Eserde de kahraman, zengin olduktan sonra tekrar Öngören kasabasına gitme isteğine engel olamadığı için oğlu tarafından öldürülür. Kuyuda bıraktığı ustasının ölüp ölmediğine ve orada çalışırken âşık olduğu Kırmızı Saçlı Kadın'ın akıbetine dair, içinde yıllar boyunca var olan merak duygusu onu tekrar bu kasabaya getirerek sonunu hazırlar. "Bilmek isteme" arzusu Oidipus'ta olduğu gibi eserin kahramanının ölmesine sebep olur. "*Oidipus hayatı pahasına da olsa bilmek isteyen insandır*" (Sophokles 2014: 10).

"*Oidipus* tragedyasını okuyup metni bir yana koyduğumuzda sadece ilk çağın değil, klasik çağın tragedyalarında, hatta modern romanda örtük ya da doğrudan karşımıza çıkan 'kader' anlayışı üzerinde düşünmeden edemiyoruz" (Sophokles 2014: 10). Eserde de sıklıkla karşımıza çıkan "kader" sözcüğü, Sührab'ın ya da Oidipus'un kaderinden kaçamadığı ve hazin sonlarını hazırlayan durumlarını, eserin kahramanının durumuyla koşutlar. Eserin kahramanı Öngören kasabasından kaçarak ayrılır ancak aradan yıllar geçse de kader onu bir şekilde yine bu kasabaya getirir ve burada oğlu tarafından öldürülür. Tıpkı *Kral Oidipus* eserinde olduğu gibi. "*Oidipus* tragedyasının adının unutulmamasında, psikanalizin 'Oidipus kompleksi' modelinin katkısı büyüktür. [...] 'Oidipus' tragedyasının akraba ilişkilerini kültür ve psikoloji tarihinin vazgeçilmez 'öyküsü' olarak belleklere kazıyacaktı"

(Sophokles 2014: 11). Bu durum eserde tam olarak aynıysa da dolaylı olarak mevcuttur denilebilir. Eserin kahramanı da annesiyle değil ama babasının aşk yaşadığı ve bu yüzden üye olduğu siyasi oluşumdan dışlanmasına sebep olan kadınla birlikte olmuştur. Bunu da tıpkı Oidipus gibi sonradan öğrenmiştir.

Eserde başvurulan diğer metin Firdevsî'nin, İran efsaneleri üzerine kurulu olan ve İran edebiyatının en büyük eserlerinden biri sayılan *Şehnâme* adlı eseridir. *Şehnâme*'den, eserde şu şekilde bahsedilir:

“O eski zamanlarda Rüstem İran’da eşsiz bir kahraman, yorulmaz bir savaşçıymış. Herkes onu tanır, herkes severmiş. Bir gün Rüstem avlanırken önce yolunu ve sonra da gece uyurken atını kaybetmiş. Atı Rakş’ı bulacağım derken düşman toprakları Turan’a girmiş. Ama nâmi kendinden de önce gittiği için tanıyıp ona iyi davranmışlar. Turan şahı beklenmedik konuğunu özenle ağurlamış; ona bir şölen vermiş, içkiler içmişler” (Pamuk 2016: 110).

Bundan sonra Rüstem odasına gelen Turan Şahı'nın kızını geri çevirmez ve o geceden sonra doğacak olan çocuğuna kendisinden bir işaret olması için bir bileklik bırakır ve ülkesine döner. Oğluna Sührab adını veren Tehmine, ona babasının kim olduğunu anlattıktan sonra Sührab, babasını bulmak ve onu İran tahtına oturtmak; kendisinin de Turan ülkesinin hâkimi olmak istediğini söyleyerek yola çıkar.

Kırmızı Saçlı Kadın'da, *Oidipus* ve *Şehnâme* üzerinde karşılaştırılmalı olarak da durulur. İki farklı ve büyük medeniyet dünyasının benzer konulardaki öyküsü; fark ve benzerlikleri açısından irdelenir. Birinde babanın; diğerinde ise oğlun kâtil olduğu ancak bunda iki kâtilin de öldürdükleri kişi ile aralarındaki bağdan haberdar olmadıkları, bilmeden bunu yaptıkları anlatılır.

Eserde metinlerarasılık yönünden incelenmeye değer diğer metin Kur'ân-ı Kerîm'dir. Kur'ân'dan alıntı yapılarak buradaki öykülere göndermelerde bulunulmuştur. "Alıntı, [...] bir metnin başka bir metindeki varlığını en somut biçimde görünür kılan, ilk akla geleni en genel ve en sık karşımıza çıkan metinlerarası yöntemdir. [...] Alıntı bilinçli, istemli bir anımsamadır. Başka metne ait bir kesit yeni metne sokularak ona yeni bir anlam yüklenir" (Aktulum 2000: 94). Ustanın kuyu başında sık sık anlattığı hikâyelerin bir kısmı Kur'ân'da geçen hikâyelerdir. Bunlar Hz. İbrahim ile Hz. Yusuf'un hikâyeleri ve bazı surelere yapılan göndermeler şeklindedir. Eserde Hz. İbrahim'in öyküsüne, Öngören'e gelen tiyatrodan oynandığı şekliyle değinilir:

“Gördüğüm oyuncular içinde bir tek Hazreti İbrahim’in hikâyesini seyrederken anladım, çünkü Kurban Bayramı’nın arkasındaki hikâyeyi hem okulda öğretmişler hem de babam bir kere bana anlatmıştı. Oğlu olmayan Hazreti İbrahim’i, beni çadırın kapısından çeviren oyuncu canlandırıyordu. İbrahim kendisine bir oğul vermesi için Allah’a uzun uzun yalvardı. Sonra da bir oğul oldu; (oyuncak bir bebektir bu.) [...] Sessizlik Kırmızı Saçlı Kadın’ın yanında bir oyuncak koyun ve yeni bir kıyafetle sahnede belirmesiyle bozuldu. Şimdi o bir melekti; kartondan kanatları ve yeni makyajı ona çok yakışmıştı. Ben de herkesle birlikte onu alkışladım” (Pamuk 2016: 65).

Kur’ân’daki anlatım ise şu şekildedir:

"100. Ben Rabbim'e gidiyorum. O bana doğru yolu gösterecek. Rabbim bana salihlerden olacak bir evlat ver, dedi.

101. İşte o zaman biz onu usul bir oğul ile müjdeledik.

107, 108, 109, 110, 111. Biz oğluna bedel ona büyük bir kurban verdik. Geriden gelecekler arasından ona (iyi bir nam) bıraktık: İbrahim'e selam! dedik. Biz iyileri böyle mükâfatlandırırız. Çünkü o, bizim mümin kullarımızdandır" (Saffat Suresi: 449).

Eserde bazı sureler de Mahmut Usta'nın ağzından aktarılır: “(Mahmut Usta) Bir başka seferinde biri mantardan biri de mermerden iki dağın birbirlerini tanımadan ve anlamadan nasıl karşılıklı binlerce yıl bakiştıklarını anlattıktan sonra Kur’an-ı Kerim’de ‘evlerinizi yüksek yerlere yapınız’ diye bir ayet olduğunu söylemişti” (Pamuk 2016: 31).

Kur’ân’da ise konuya ait ayet şöyledir:

"87. Biz de Musa ve kardeşine: Kavminiz için Mısır’da evler hazırlayın ve evlerinize namaz kılınacak yerler (yüksek yerler) yapın, namazlarınızı da dosdoğru kılın" (Yunus Sûresi: 217).

Eserde Hz. Yusuf’un öyküsüne şöyle değinilir:

“Kuyuyu kazmaya başlamamızdan bir hafta kadar sonra bir akşam Mahmut Usta, Yusuf Peygamber ile kardeşlerinin hikâyesini anlattı. Babalarını Yakup’un oğulları içinde en çok Yusuf’u sevmesini, diğer kardeşlerin kıskançlığını ve Yusuf’u yalan dolan ile kandırıp karanlık bir kuyuya atmalarını dikkatle dinledim” (Pamuk 2016: 35).

Kur'ân'da ise Hz. Yusuf'un öyküsü kısaca şöyle anlatılır:

"4. Bir zamanlar Yusuf, babasına (Yakub'a) demişti ki: Babacığım! Ben (rüyamda) on bir yıldızla güneşi ve ayı gördüm; onları bana secde ederken gördüm.

5. (Babası) Yavrucuğum! dedi, rüyayı sakın kardeşlerine anlatma; sonra sana bir tuzak kurarlar! Çünkü şeytan insana apaçık bir düşmandır.

10. Onlardan biri: Yusuf'u öldürmeyin, eğer mutlaka yapacaksanız onu kuyunun dibine atın da geçen kervanlardan biri onu alsın (götürsün), dedi" (Yûsuf Sûresi, 234).

"Bir diğer açık metinlerarası biçimi olan gönderge ise, yapıtın başlığını ya da yazarın adını anmakla yetinir. Gönderge, bir metinden alıntı yapmadan okuru bir metne gönderir." (Aktulum 2000: 101) Bu bağlamda eserde sadece anıştırma yoluyla, adı geçen eserler ise şunlardır: Jules Verne'nin *Arzın Merkezine Seyahat*'i; Edgar Allan Poe'nun seçme hikâyeleri; Dostoyevski'nin *Karamazov Kardeşler*'i (Pamuk 2016: 98), Dostoyevski'nin *Budala*'sı (Pamuk 2016: 98), Çinli Shen Kuo'nun *Theophrastus Taşlar Hakkında*'sı (Pamuk 2016: 99), Jonathan Swift'in *Guliver'in Gezileri* (Pamuk 2016: 28), Edmond Rostand'ın *Cyrano de Bergerac*'ı (Pamuk 2016: 64), Shaespeare'nin *Hamlet*'i (Pamuk 2016: 64), İlya Repin'in *Korkunç İvan Oğlunu Öldürüyor* diye bilinen yağlı boya resmi (Pamuk 2016: 122), Ingres'in *Oidipus ve Sphinks* adlı resmi (Pamuk 2016: 123), İtalyan film yönetmeni Pier Paolo Pasolini'nin *Kral Oidipus* filmi (Pamuk 2016: 124), Wittfogel'in *Doğu Despotluğu* adlı eseri (Pamuk 2016: 130).

Sonuç

Hiçbir metnin özgün olmadığı düşüncesi ve her metnin birbirleriyle bilinçli ya da bilinçsiz olarak ilişki olduğu gerçeği metinlerarasılık tekniğinin temel alt yapısını oluşturur.

Kırmızı Saçlı Kadın'da da metinlerarasılık tekniği kullanılarak destan ve efsanelerin insanların hayatındaki yerini sorgulayan yazar, tarihin insanlarda nasıl ortak bilinçaltı yarattığını sorgulatar okura. Kitapta metinlerarasılık bağlamında kullanılan metinler, genellikle eser içindeki karakterlere yeniden anlatılır. Böylece çerçeve öykü tekniği ile metinlerarasılık kesişerek iç içe kullanılmış olur. Kitapta, hem öykü içinde öyküler vardır hem de bu öyküler bilinen, tanınan öykülerdir.

Orhan Pamuk'un bu eserinde; Kur'anı Kerim, *Şehname*, *Kral Oidipus* gibi metin ve eserler, anlatılan hikâyeye öz bakımdan benzerlikler kurularak yer alır. Metinlerin kendinden önceki metinlerle olan ilişkisi, *Kırmızı Saçlı Kadın*'da bilinçli bir şekilde kullanılmıştır. Anlatıcı, eserde sıklıkla Oidipus'un, Sührab'ın ya da Hz. Yusuf'un hikâyesinden bahsederek kendi öyküsü ile efsaneler arasında benzerlik kurar. Kurguya dâhil edilen metinler, isimleri anılarak ve içerikleri ile bağlantılar kurularak; insanlık tarihinin, ilişkiler açısından benzer öykülerle kurulduğunu gözler önüne serer. Yazar bir yandan daha önce yazılmış trajedilerin gerçek hayatlar üzerindeki etkilerini düşündürürken bir yandan da Doğu ile Batı kültürünü karşılaştırarak baba-oğul ilişkisinin her iki kültürdeki yerini sorgulatar. Bilmeden oğlunu öldüren baba, bilmeden babasını öldüren oğul, diğerlerinden daha fazla sevilen oğul gibi düşünceler etrafında şekillenen eser; aile içinde baba-oğul çatışmasını, genel anlamda otorite- başkaldıran çatışmasını ya da aile içinde baba-oğul ilişkisinin zaman içinde değişmezliğini anlatırken; hayat-edebiyat arasındaki karşılıklı etkileşimi anlatmaya çalışır denilebilir. Eserde metinlerarasılık tekniğine sadece başka metinlerin isimleri anılarak değil, aynı zamanda içeriklerinin de özetlenmesi şeklinde yer verilir. Resim, müzik gibi diğer sanat dallarına ait eserlerin isimlerine yer verilerek yapılan metinlerarasılık tekniği; yazarın eserinin konusu açısından bağlantılı bulduğu disiplinlerarası bakış açısının metne olan izdüşümüdür.

Orhan Pamuk, *Kırmızı Saçlı Kadın*'da, efsane ve tragedyalarda yer alan aşırı tesadüflerin gerçek hayat üzerindeki etkilerini gözler önüne sererken, metinlerin birbirleriyle olan bağlantılarını da gün yüzüne çıkarmıştır.

Kaynakça

- Balık, Macit (2013). *Latife Tekin'in Romancılığı*. Ankara: Akçağ Yayınları.
- Doltaş, Dilek (2003). *Postmodernizm ve Eleştirisi*. Ankara: İnkılap Yayınları.
- Emre, İsmet (2006). *Postmodernizm ve Edebiyat*. Ankara: Anı Yayıncılık.
- Firdevsi (1967). *Şehnâme*, (Çev. Necati Lugal). Cilt: 2, Ankara: Milli Eğitim Basımevi.
- Gümüş, Semih (2015). *Modernizm ve Postmodernizm, Edebiyatın Dünü ve Yarını*. İstanbul: Can Yayınları.
- Kaya, Muharrem (2004). *Türk Romanında Destan Etkisi*. Ankara: T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları.
- Kur'ân-ı Kerîm ve Açıklamalı Meâli* (2005). Yayın No: 86/A. Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları.
- Moran, Berna (2002). *Türk Romanına Eleştirel Bir Bakış-3*. İstanbul: İletişim Yayınları.
- Pamuk, Orhan (2016). *Kırmızı Saçlı Kadın*. İstanbul: YKY Yayınları.
- Sophokles (2014). *Kral Oidipus*. (Çev. Cüneyt Çetinkaya), İstanbul: BS Yayıncılık.
- Şeylan, Gencay (2002). *Postmodernizm*. İstanbul: İmge Kitabevi.
- Üner, A. Melda (Haziran 2010). "Metinler ve Metinlerarası Okuma". *Suskunklar*. Balıkesir Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi. Cilt: 13. Sayı: 23.